

[JTP \[http://www.jtpunion.org/spip/\]](http://www.jtpunion.org/spip/) > 5. Články a zajímavosti [rubrique.php3?id_rubrique=5]

Podřídít se je strašná dřina, říká překladatelka Vlasta Dufková

Vlasta Dufková (1951) získala loni Cenu Josefa Jungmanna za překlad novely *Joãa Guimarães Rosy Burití*. *Není však překladatelkou z povolání. Dlouholetá nakladatelská redaktorka (Odeon, kde svého času řídila edici Soudobá světová próza, Mladá Fronta, Paseka) působí v oddělení portugalistiky Ústavu románských studií FF UK. Překládá z portugalštiny a francouzštiny. V roce 1998 vydala básnickou sbírku Čistec, o dva roky později reflexivní prózu Bílé na bílém /Supinum/.*

Jak poznám bez znalosti originálu, že čtu dobrý překlad?

Poznám jedině, jestli čtu dobrou knižku. Čtenář nechte překlad, ale přeloženou knihu. Dnes je sice tendence chápat překlad jako samostatný druh literární tvorby, ale u nás na lidi, kteří za ním stojí, často zapomenou i recenzenti, natož čtenáři. Světovou literaturu jsme si navykli úplně samozřejmě vnímat přes překlady, přijde nám normální, že se o Shakespearovi učí v hodinách češtiny.

Úplně špatný překlad poznáte hned, protože to nejde číst. Dobře napsaný poznáte taky. Tedy poznáte, jestli je dobře česky. Ovšem abyste věděla, jestli je adekvátní a není zploštělý, musela byste ho porovnat s originálem. Překladatel teoreticky třeba neumí dobře jazyk, ale je geniální fabulátor a stylist. Když v jeho verzi všechno sedí a neudělá chybu ve struktuře, nic nepoznáte. Ale chyby dělá každý překladatel a nejsnáze tam, kde by vás to vůbec nenapadlo.

Třeba?

Třeba když v originále stojí „napravo“ a vy napíšete „nalevo“. Tuhle chybu většinou nevidíte. Ale během překládání ještě nemáte v ruce knihu, jenom písmenka. Kniha se tvoří až v mysli přečtením. Překladatel je čtenář-zprostředkovatel. I když se bude snažit zachovat co nejvíce cest možného čtení původního díla, je omezen svým viděním a svou obrazností. Když autor napíše „dům“, vidí svou představu domu a překladatel taky svou. Že český dům bude jiný než třeba africký, to dá rozum. Ale stačí, když přeložím „vlevo“ místo „vpravo“, a prošlapávám si tím domem cestu v opačném směru a vedu tak i čtenáře. Proto je nezastupitelná role druhého, nejlépe redaktorského oka. Anebo musíte nechat překlad pár měsíců odležet.

Jak dlouho necháváte ležet překlady vy?

To záleží na smlouvě. Ale protože často překládám věci, u kterých se naopak snažím přesvědčit nakladatele, aby je vůbec vydal, tak docela dlouho. Guimarães Rosu jsem nakonec dělala s přestávkami dvacet let. Začala jsem ještě bez internetu.

A skoro bez sekundární literatury. Muselo to dát velkou práci.

Určitě menší než přede mnou Pavle Lidmilové (první Rosova překladatelka, pozn.). Dnešní generace si vůbec neumí představit, že něco nenajdete na internetu i s obrázkem. Za chvíli tam budou i vůně. A hned. A nemusíte listovat, natož shánět knihy. Představte si, že hledáte nějaké slovo a víte, že jste ho někde v té knize viděla, někdy i ve vlastním překladu. V lepším případě vlevo dole. Prolistujete dvě stě stránek, abyste zjistila, že je vpravo nahoře.

Nepřináší listování proti hledání na internetu něco navíc?

Že vás k stáru bolí zápěstí od vytahování slovníků a encyklopedií z knihovny. Když překládáte knihu, jste v intimním vztahu s autorem. Jste v jeho myšlení. Víte, jaké slovo kde může, anebo spíš nikdy nemůže použít. A někdy vám vede ruku i v tom hledání. Je určitě hezčí, když z neznámého důvodu vstanete od stolu a najednou držíte v ruce otevřenou knihu s příslušnou informací jako hmatatelný důkaz toho, že se vám to celé nezdálo, než když něco vygooglujete.

Jak rychle se k českému čtenáři dostane současná světová literatura?

Hlavně u anglofonních autorů ne tak rychle jako v cizině, protože tolik nečteme v originále. Když má vyjít třeba v Holandsku nový Rushdieho román, překlad vychází současně s originálem a pracuje na něm několik překladatelů najednou, aby si ho čtenáři nekoupili anglicky. Z českého

pohledu zvěrstvo, dílo není stylově ucelené, ale trh si to žádá. Zahraniční kolegové nám závidí, jak se máme, že si i takovýhle román ještě může celý přeložit jeden člověk. Samozřejmě že části přeložené různými překladateli může propojit redaktor nebo editor, ale spousta systémových řešení vyplyne právě z dlouhého monogamního soužití s autorským textem. Takže v tomto smyslu nejrychleji nepřekládáme.

Stalo se vám, že vás k sobě nějaká kniha nepustila?

Že by mi nešla přeložit? Ne, to záleží na správné volbě knihy. I když já nevím, jestli si ony nevybírají mě, jako si mě vybraly jazyky. Léta jsem dělala v Odeonu portugalštinu a teď na fakultě zas musím číst samou portugalštinu, a přitom jsem ji nikdy dělat nechtěla. Ani francouzštinu, jenomže na gymnáziu bylo na angličtinu plno. Pak mě ze školy poslali do Francie, a když jsem se po návratu hlásila na fakultu, potřebovala jsem druhý obor. Vzala jsem si portugalštinu s tím, že to bude víceméně formalita.

Z vaší české prózy nepřímou vyplývá, že jste na lyceu v Saint-Germain dost trpěla.

A nakonec z toho celý profesionální život žiju. Vám mladším připadá, že totáč byl jednotlivý blok, ale v šedesátých letech se začal rozevírat. V Saint-Germain-en-Laye byla po první světové válce podepsána ta část Versailleské smlouvy, která se týkala vzniku Československa, a dohodlo se, že na jednom tamním lyceu každý rok umožní studium dvanácti československým dívkám.

Jak jste se přihlásila?

Já vůbec, to škola! Po prvním ročníku francouzštiny, bylo mi šestnáct. Delegovali nás z celé republiky dvojnásobek a poslali na intenzivní kurz francouzštiny. Za čtrnáct dní jsme probrali dvě učebnice jazykovky. Při hodnocení nešlo o absolutní znalost jazyka, ale o schopnost vyrovnat se se zátěží a dělat pokroky. Ale v šestnácti, když je člověk zamilovaný, a zavřou ho málem do kláštera... Jeden týden jsme nosily růžové pláště, druhý týden modré, až do maturity. Tři tisíce holek. Vycházky byly pod dozorem nebo na pozvání jednou týdně a pak o víkendu.

Po dostupném, a přece nedostupném cípu zelené louky kousek za lyceem touží vypravěčka v knize *Bílé na bílém*.

Ale na francouzské poměry to byla fantasticky liberální škola! Nám dokonce dovolili nestudovat ve studovně, ale na pokojích, i když se přes den skoro nevytápěly, ale nám stálo za to balit se do deky a být po vyučování „doma“. Ředitelka byla velmi liberální osobnost. I v květnu v šedesátém osmém byla do značné míry na straně studentského hnutí, takže nedošlo k okupaci lycea radikálními studenty, i když se stávkovalo a plamenně se diskutovalo s lidmi zvenčí.

Jak jste vnímala Pražské jaro?

Znala jsem ho jen z tisku, který jsem dostávala z domova. Z dálky v sobě mělo něco dojemně provinčního. To pařížské bylo mnohem brutálnější a současně intelektuálnější, ale mělo v sobě zase jinou naivitu, historicko-politickou. V květnu to ve Francii vypadalo na občanskou válku, byla generální stávka a pro nás dvanáct plus čtyřadvacet dijonských trosečníků (*kde studovali českoslovenští chlapci, pozn. red.*) přijel z Prahy autobus, aby nás odvezl do středoevropského zemského ráje. V létě přijely tanky.

Republikánský model francouzské školy má ovšem v jednom směru něco do sebe. I dětem z problémových rodin dává přinejmenším teoretickou rovnost šancí – úkoly se dělají ve škole, nespolehá se na rodiče doma. Na druhou stranu napoleonsko-kasárenský internátní systém produkuje ty Baudelairy. Odloučení od rodiny a členění tlaku vedlo k určitým výkonům, ale i k citové deprivaci. I když to nebyl tak docela můj případ.

Ale zkrátila jste si studium o rok, abyste se mohla co nejdřív vrátit. Bylo to z politických důvodů?

Ano i ne, po Srpnu a po Palachově smrti jsem cítila, že chci být co nejdřív tam, kde se mi všechno zhroutilo, nebo se už nikdy nevrátím. Ale kdybych neodjela s maturitou, musela bych zaplatit dva roky státního stipendia, tak jsem radši odmaturovala o rok dřív.

Mluvila jste francouzsky jako česky, bylo vám osmnáct a žila jste ve Francii. Vám nebylo jasné, jak velkou devizu máte?

To mě vůbec nezajímalo. V tom věku kladete důraz na osobní věci, na vztahy, denně jsem psala dopisy. V tak intenzivním dialogu s lidmi doma jsem pak už nebyla nikdy. Tohle už vaše generace taky nezná. Dneska je posílání dopisů volba. Ale víte, že když bude potřeba, zavoláte si. Anebo rovnou pošlete esemesku, že jste poslala dopis. Chybí čas položený mezi vás. Skončily poštácké pohádky, ve kterých se dopis zaběhne a vám se změní život. Ale to jsem utekla někam úplně jinam.

Chtěla jste někdy tlumočit?

Nikdy. To je úplně jiný druh překladu a mě strašně vyčerpává. Tlumočnick je neutrální nástroj, kterým prochází sdělení. Nesmíte se zabývat tím, co překládáte, musíte se zdržet komentářů. Na to jsem moc velký individualista. Dobrý tlumočnick taky nebývá dobrý překladatel, protože musí všechno okamžitě vyřešit. Nemůže se jít podívat do dvaceti slovníků a často si fixuje i přibližné řešení. Správný překladatel se do slovníku dívá pořád. Ale musíte vědět, co hledáte, a hledat tak dlouho, dokud to nenajdete.

Jakým nástrojem je překladatel?

Překladatel je médium, které si zachovává úsudek. Nesmí překračovat práva autora. Nesmí si myslet, že knížku vylepší. Podřídít se druhému je strašná dřina. Největší radost z Burití jsem měla, když tu knihu nemohli odložit někteří lidé včetně mého muže, kteří nejsou velcí čtenáři beletrie. Protože ona se v originále přes všechnu mnohovrstevnost čte sama. Jak jsem toho docílila, je, jako byste se ptala chirurga na přesný průběh operace. Hlavní je, že pacient chodí a mluví.

Jsou všechna slova přeložitelná?

Slova si nikdy přesně neodpovídají. Korejci nebo Japonci mají jeden výraz pro modrou a zelenou, a tak nerozeznávají modrou a zelenou. Na skutečnost se díváte prizmatem svého jazyka. Mně vždycky znovu napadne francouzské nebo anglické *passion*...

...vášeň...

...ale taky utrpení, pašije. Uvažujete jinak, když přes jazyk cítíte, že vašeň je trpná. Množiny slov se nepřekrývají. Podle toho, který výraz zvolíte, vám pokaždé něco málo přebude a něco se nepokryje, a vy se v kontextu vždycky maličko posunete. Úplně milimetrovými krůčky. Jednou jsem do recenze překládala kousek z francouzské knihy Václava Jamka. V celém odstavci hovořil o *création*, přeložila jsem to jako *stvoření* a dávalo mi to v češtině smysl. A on měl na mysli *tvorbu*, anebo přesně naopak, to už nevím. Francouzský čtenář čte obojí, v konkrétnější češtině si musíte zvolit. Neustále stojíte před volbou, na každé křížovatce se musíte dát jenom jednou cestou.

Jak mistrně je třeba ovládnout jazyk, aby člověk mohl sebrat odvahu k překladu?

Já jsem začala překládat ve Francii kvůli své milované profesorce ruštiny. Tehdy jsem rusky mluvila i psala velmi dobře, až od srpna osmašedesát mám ruštinu zablokovanou... Chtěla jsem jí přeložit jednu Malostranskou povídku. A byla jsem strašně překvapená, že jsem měla za noc co dělat. Diplomovou práci jsem zase psala francouzsky, protože to bylo snazší. Ve Francii mě totiž naučili nejen jazyk, ale hlavně myslet a formulovat. Nevýhoda je, že vás tam učí tak dobře strukturovat text, až to někdy zakryje, že nemáte co říct.

První knižní překlad mi v Odeonu nabídli brzo po fakultě, ještě než jsem tam začala pracovat, byla to jedna z Pěti kanadských novel. Tak jsem si sedla a napsala to rukou česky, pak jsem odjela na hory a nechala rukopis mámě k přepisu na stroji. Dneska mi vstávají vlasy hrůzou, jak jsem si něco takového mohla dovolit. Ale co všechno člověk v mládí nezvládne, když neví, přes jak hlubokou propast se z nepředloženosti vydal!

Čili musíte umět jazyk, ale především musíte umět česky. Já jsem češtinu opustila po prvním ročníku gymnázia, maturovala jsem z ní jako z cizího jazyka, ale možná jsem se domů vrátila hlavně kvůli ní. Později jsem v redakci vždycky pracovala s plejádou vzdělaných špičkových redaktorů a to bylo víc než studia bohemistiky.

Odeon měl monopol na překladovou literaturu. Jaké ovzduší tam panovalo v sedmdesátých a osmdesátých letech?

Byla to enkláva normálního světa v nenormálním. Svým způsobem absurdita na druhou. Dostávali jsme katalogy a také sem tam literární časopisy z ciziny, takže kdo se chtěl dostat k zahraničním

knihám, dělal pro nás lektorské posudky. V Odeonu se interně prováděla systematická reflexe soudobé světové literatury ve velmi širokém záběru. Sešla se tu první poválečná generace žáků literární komparistiky Václava Černého, než ho poprvé vyhodili z fakulty, s těmi, kteří stihli jeho kratičké působení od jara šedesát osm do jara 1970, kdy byl vyhozen podruhé. Černého pováleční žáci byli nestraníci i komunisti, ale takoví komunisti-surrealisti, kteří v srpnu šedesát osm vrátili legitimaci. Údajně tehdy přišel soudruh z obvodního výboru strany a vyškrtnl je. Rozdíl mezi vyškrtnutím a vyloučením byl za normalizace strašně důležitý. Vyloučení znamenalo vyobcování a vyloučený nedostal žádnou intelektuální práci. Vyškrtnutí mělo i v čistkách blíž k administrativnímu kroku, který s sebou taky nesl určitá omezení, ale nemuselo to být na vyhazov. Čili právě ti vzpurní, kteří sami učinili aktivní krok ke svému odchodu ze strany, už nemohli být exemplárně vyloučení a v redakci paradoxně zůstali spolu s nestraníky, kterých se čistky nedotkly vůbec. Většinou sice nesměli překládat ani jezdit do ciziny, ale celých dvacet let spolu s námi mladšími aktivně působili na to, co se v mezích možností vydávalo.

Jak se od dob starého Odeonu změnila redakční práce?

Úplně ve všem. Nejenže došlo k politickým změnám, ale počítačová technika je převratnější než knihtisk. Knihu si dnes může vytisknout prakticky každý. Ovšem dobrá kniha se odlišuje vedle grafické úpravy především pečlivou přípravou textu. V Odeonu čtyřicet redaktorů jenom četlo – před výběrem titulu lektorsky v cizím jazyce a pak při redakční přípravě český překlad v konfrontaci s originálem nebo původní český uměnovědný text. Dnes dělá redaktor smluvního agenta, korespondenci s autorem, propagaci. Nakladatelé redaktory až na čestné výjimky nezaměstnávají, práce se zadává externě. Což je nejenže mizerně placené, ale mizerně placené od stránky.

Takže čím budu poctivější, tím méně si vydělám. Dřív také fungovala redakce jako celek. V překladu se často řeší bezprecedentní věci, a když si člověk nevěděl v češtině rady, zašel se prostě poradit vedle do kanceláře. Dneska jdu na internet, ale to není totéž, chybí osobní kontakt živých lidí.

Dotýkají se vás knížky na Googlu?

Obec překladatelů předložila seznam knih v češtině perspektivně dostupných na Googlu a docela mě potěšilo, že moje překlady tam jsou snad všechny. Je to zásah do finančních práv, ale osobně jsem ráda, že jsou knihy dostupné, vnímám to jako skutečnou demokratizaci. Ale finance jsou nezbytné na to, aby někdo svědomitě připravil další knihy, které bude možné dávat na Google, a nezkrachoval při tom. Bez ediční přípravy a pečlivé redakce poctivou knížku neuděláte.

Jak překlady ovlivňují češtinu?

Co jezdí v New Yorku, metro, nebo podzemka?

Podzemka.

To je dáno překladem. Newyorská podzemka v češtině jezdila už v době, kdy v Praze ještě nebylo metro. Překlady tvoří přes polovinu knižního trhu a působí na češtinu mnohem víc než původní česká tvorba. Nechci do toho zabředávat, ale umělecké překlady oceňujeme snad vedle Litvy nejhůř ze srovnatelného světa. Komentovaný překlad Rosy jsem dělala v rámci fakultního výzkumného záměru jako zaměstnanec, i když o víkendech a o prázdninách, ale existenčně jsem nezávisela na honoráři od nakladatele. Na odměňování překladu není předpis, s nakladatelem uzavíráte smluvní vztah. Když překlad chcete vydat vy, jste ve slabé pozici. A tak jako tak jste placená od stránky, ne od hodiny, takže skutečně obtížný literární překlad vám žádný nakladatel adekvátně nezaplatí.

Naopak za technické překlady se platí slušně a přitom anglicismy napadají češtinu a vytvářejí úzus. *Zlepšete si svoji angličtinu. Langhans Galerie.*

Aspoň že tam není *Zlepšete si vaši angličtinu...* Horší mi připadá bohemistická posedlost územ, to je hodně pokleslý strukturalismus. Když budeme pořád hýbat normou, úplně ztratíme schopnost číst knížky z devatenáctého století nebo za chvíli i z první republiky. V Latinské Americe nebo ve Francii to přitom běžně jde.

Jaký je váš názor na přechylování?

Přechylování je nutnost, protože čeština ohýbá. Je to nejjednodušší způsob, jak sdělit, že jde o příjmení a že osoba je žena. Čeština to potřebuje vědět, aby mohla přiřadit adjektivum a minulý čas, aby mohla skloňovat. Všechny protiargumenty se ohánějí nominativem, ale jazyk není jen nominativ. Když se žena jmenuje Smetana, jak ji budete skloňovat?

Zuzany Smetany, Zuzaně Smetaně?

Kromě toho úplně znemožníme používání samostatného příjmení. Budeme muset pořád říkat Božena Němec napsala. Jde to úplně proti jazyku. Kdo křičí, že je to znásilňování jména – proč mu nevdí skloňování mužského? Bushovi přece není původní Bush. Jazyk není ideologický, stejně tak do něj není třeba vnášet genderové hledisko. Jednou jsem poslouchala rozhlasový pořad s vozičkáři. Redaktor se ptal, můžu říct, že jste přišel, když jste na vozičku? A ten pán na to, klidně můžete, já když spěchám, tak dokonce utíkám. Takže proč bych se jako žena nevzmužila k přechylování.

Překládáte kontinuálně?

Já vůbec moc nepřekládám. Jsem na plný úvazek na fakultě a předtím jsem byla na plný úvazek v nakladatelství, celý život investuju spíš do cizích překladů – nejdřív v redakci a dnes na překladatelských seminářích. Hlavní je, že to má smysl. Nemám čas ani na vlastní psaní, občas publikuju poezii v Souvislostech. Posledních pár let, co jsem na fakultě, píšu víc o literatuře. Kdybyste se mě zeptala, jestli se cítím jako překladatelka, odpovím, že jsem se vždycky cítila jako autorka, což možná neodpovídá mé produkci. Kdybych nepřicházela do úzkého kontaktu s cizími knihami, asi píšu víc. Ale já si nestěžuju. To bych žila jiný život.

Tereza Šimůnková

Vyšlo 10. června 2010 v příloze SALON [<http://pravo.novinky.cz/kultura.php>] (Právo)